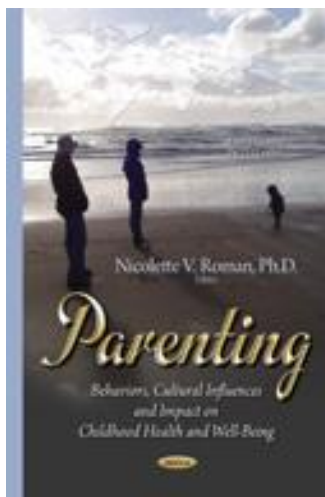

Recenze

Roman, N. V. (2015). *Parenting. Behaviors, Cultural Influences and Impact on Childhood Health and Well-being*. New York: NOVA publishers.

Pozoruhodný pohled na multikulturní aspekty rodičovského výchovného stylu

Téma rodičovského stylu výchovy nabývá na významu a naléhavosti především v kontextu dopadu kulturních rozdílů v transformující se společnosti, tedy za historicky sociálně vypjaté situace zásadních změn v oblasti ekonomického, sociálního a kulturního vývoje přinášejícího nové hodnotové akcenty nejen v oblasti životního způsobu či životního stylu, ale i ve sféře přístupu rodičů k výchově dětí a mládeže. Právě v tomto kontextu je účelné si znovu uvědomit zejména obsah pojmů rodiče a rodičovství. Zatímco v prvním případě máme před sebou zejména zodpovědnost za závislé jedince v oblasti výživy a osobního vývoje, v případě rodičovského stylu výchovy je navíc akcentována všestranná a cílená podpora dítěte směrem k samostatnému a aktivnímu přístupu k životu dospívajícího jedince.

Výzkum rodičovského stylu výchovy (parenting) se postupně stává objektem zájmu mezinárodních monografií hledajících odpověď na otázku, jak a proč se rodiče staví k výchově svých dětí a jaké zásadní socializační a hodnotové výchovné efekty to přináší. Významný přínos na tomto badatelském poli patří Dianě Baumbrid, která v průběhu šedesátých let systematicky zkoumala dopad různých rodičovských stylů výchovy na kognitivní, emocionální, sociální a fyzický vývoj dětí. Během dalších let se pojem rodičovský styl výchovy (parental styles) stal výrazem hodnotového, psychologického a behaviorálního rodičovského přístupu k dětem. Ten běžně s ohledem na míru a význam kontroly a vcítění se dělíme na autoriářský, autoritativní a shovívavý (permissivní). Recenzovaná kolektivní monografie pak prezentuje poznatky kulturně odlišných rodičovských stylů výchovy s cílem upozornit na možnosti a meze výchovných praktik a naznačit cesty směřující ke všestranně duchovně a fyzicky rozvinutému jedinci, a to v kontextu různých sociálně, politicky a ekonomicky odlišných oblastí soudobého světa, stojícího aktuálně před otázkou kulturní koexistence spíše bezradně.

Hlavní autorka a editorka práce, přední jihoafrická představitelka výzkumu dětí a rodiny, za účasti 10 kolegů z řady jihoafrických univerzit a badatelů z Číny, Kanady, USA a Nového Zélandu, přistupuje ke zvolenému tématu široce rozkročeným rejstříkem témat tím, že vychází z premisy výrazného dopadu rodičovského výchovného stylu na osobnostní vývoj v dospělosti. To je zřejmé již v první kapitole podávající vyčerpávající přehled o možnostech a mezích, výhodách a úskalích autoriářského, autoritativního, shovívavého (indulging) a zanedbávajícího (neglectful) stylu rodičovské výchovy. Za nejvyváženější a nejpřirozenější je pak v souladu s relevantní odbornou literaturou považován výchovný rodičovský styl autoritativní nabízející vyrovnanou hladinu kontroly a rodičovského pochopení. Trpce se však konstatuje, že zatímco máme bezpočet výzkumných dat o dopadu rodičovského stylu na výchovu dětí, jen málo odborné pozornosti je dosud zaměřeno na jeho vliv na vývoj osobnosti v dospělém věku.

Tématicky logicky navazující kapitola Úloha rodičů, společnosti a státu na zdravý vývoj v dětství se kvalitativním šetřením osmi mužů a žen ve věku 21 až 65 let zaměřuje na dopad různého sociokulturního prostředí na kvalitu dětství, přičemž je pro relevantní situaci v Jihoafrické republice vedle nezpochybnitelného růstu přinejmenším materiálního blaha většiny dětí stálým problémem (což ostatně prokazuje i současná jihoafrická badatelská produkce z oblasti psychologie a sociální

práce) hrozba předčasné pregnancy pro mladistvé dívky a drogová závislost a zvýšená kriminalita u mladých teenagerů. V tomto ohledu se konstatuje nedostatečná úloha státu zejména na poli možností společenského uplatnění mladých lidí, jasně si vědomých nejen svých práv, ale i povinností.

Následující kapitola se věnuje tématu „Politická socializaci mládeže v kontextu rodiny“. To je i pro nás v situaci spíše slábnoucího zájmu o politiku a politické dění mladých lidí téma zajímavé a současně i závažné. Autorky výzkumu 275 jihoafrických teenagerů vycházejí z konstruktů politické socializace, v jejímž rámci si jedinec osvojuje politické postoje a chování. Přitom se i zde potvrdilo, že významným prediktorem zájmu mladých lidí o politiku je právě komunikace s rodiči na politická a lidskoprávní témata a že, jak je známo, se zejména v sociálně marginalizovaných komunitách hodnotově významné politické a sociální postoje generují mnohdy do neoficiálních struktur, vyúsťujících dokonce i v násilné konfrontace s policií. Autorky bohužel nespécifikují rasové pozadí této skutečnosti, přesto či právě proto by tato skutečnost mohla a měla být impulzem pro náš výzkum na poli sociálně, kulturně a politicky znevýhodněných skupin.

Problematika etnických minorit je v další kapitole reflektována výzkumem amerických autorů zabývajících se nesporně palčivým tématem rizikových forem chování hispánské mládeže. Text jasně pojmenovává socializačně problémovou skupinu, kterou v současných Spojených státech nesporně hispánská mládež tvoří. Autoři tuto skutečnost dokumentují relevantním daty o konzumaci alkoholu a drogové závislosti, které jsou právě v této kategorii mládeže zřetelně vyšší než u bílých a černých vrstevníků. K příčinám této skutečnosti se přičítá zejména nízká rodičovská kontrola a nedostatečná akulturace této stále rostoucí části americké populace. O to naléhavěji je doporučována praxe autoritativního výchovného stylu s důrazem na důslednou rodičovskou kontrolu a zvýšený zájem o každodenní běh života dětí ze strany rodičů. Tento imperativ však postrádá základní oporu na půdě společensky efektivních preventivních iniciativ. Autoři tak s vysokou znalostí problematiky doporučují velmi konkrétní a prakticky nosné strategie týkající se zvyšování schopnosti komunikace s dětmi, a to jak na verbální tak na nonverbální úrovni. Velkou slabinou právě permissivních forem rodičovské výchovy je nedostatek komunikace ve snaze předejít konfliktům, zvláště pokud se ze stejných důvodů účelově přehlížejí možné negativní vlivy ze strany vrstevníků. I zde je tedy jako základní nezastupitelná cesta prevence negativních forem chování a jednání mládeže doporučován autoritativní rodičovský výchovný styl, cíleně podporovaný praktickou osvětovou, informační a v zásadě výchovnou prací výchovných a sociálních pracovníků směrem k adekvátním formám rodičovské autority jako nepochybně nejefektivnějšího preventivního kroku na poli prevence kriminality mládeže. To však předpokládá přímočaré pojmenování zdrojů a příčin daného problému. Americkým autorům této kapitoly se to, jak se zdá, podařilo. Naopak náš spíše nekonkrétní, polovičatý, preventivně neúčinný přístup obecně k palčivým problémům minority je tak spíše zaměřený na nesmírně nákladné „řešení“ jejich důsledků, nikoli skutečných příčin.

Zajímavý pohled na problematiku rodičovské výchovy nabízí editorka recenzované práce spolu s bývalým doktorandem Fakulty sportovních studií Masarykovy university Eugenem L. Davidsem výzkumným tématem orientovaným na dopad rodičovské authority na zdravotní zodpovědnost, pohybovou aktivitu a stravovací návyky. Toto téma v globálním měřítku nabývá na významu a aktuálnosti zejména s rozšiřováním sfér tzv. sedavé společnosti (klesající potřeba pohybu a fyzické námahy v práci, domácnostech a osobní dopravě) a s razantním nárůstem obezity především dětí a mládeže za situace, kdy naopak nejen z ekonomického pohledu stoupá význam aktivního přístupu k životu a tedy i zodpovědnosti za osobní zdravotní kondici. Na vzorku 457 venkovských teenagerů z okolí Kapského města byl cestou metody Zdraví podporujícího modelu (Health promotion model) proveden výzkum týkající se zdravého životního stylu adolescentů, který je zde vymezen jako individuální chování podporující zdraví, pocit osobní pohody a osobnostního růstu. Přitom i v případě venkovských jihoafrických adolescentů se projevují negativní dopady sedavého způsobu života spojeného s poklesem zájmu o pravidelný pohyb a nárůstem konzumace tučných a sladkých jídel. I zde se ukazuje, že právě rodiče významně působící v podpoře zásady aktivního zdraví, tedy vštěpování celoživotní zásady pěstování pravidelného pohybu a racionálních stravovacích

zvyklostí, jsou zpravidla nositeli autoritativního výchovného stylu, již jsou si plně vědomi své zodpovědnosti za ekonomický, sociální a psychologický rozvoj svých dětí či adolescentů. Přitom matky v tomto smyslu pozitivně působí zejména v oblasti zodpovědnosti za individuální zdraví a stravovací zvyklosti; otcové jsou spíše orientováni na míru podpory pohybových aktivit svých potomků. Nejslabší úlohu pak v dané oblasti výchovného působení sehrává autoritářský přístup k výchově dětí a adolescentů.

Nesporně jedinečné téma rodičovského přístupu adoptovaných dětí z odlišného kulturního prostředí nabízí novozélandský příspěvek z pera Anity Bibbs. Jde o adopce etnicky, rasově či kulturně odlišných dětí, které dnes z globálního hlediska vysílajících zemí zasahují Čínu, Rusko, Guatemala, Koreu, Etiopii, Kolumbii, Haiti a Vietnam. Naopak nejvíce dětí v tomto globálním rámci je adoptováno v USA, Itálii, Francii, Španělsku, Holandsku, Švédsku a Kanadě, což nesporně specifickým způsobem ilustruje slabé a silné stránky soudobé globální společnosti. Přitom tato forma adopce svojí unikátností a specifickými problémy nabízí řadu výzev, benefitů a jedinečných forem uspokojení; klade však nesmírné nároky na schopnost uspokojení kulturních a duchovních hodnot adoptovaných dětí, nároků na zdravotní péči a specifických výchovně vzdělávacích postupů, a to zejména v případech možného překonávání kulturních a zejména rasových předsudků nového kulturního prostředí, v situaci, kdy kupříkladu zařazení dítěte do multikulturní školy je výrazným prediktorem přirozeného výchovného a socializačního procesu. Studie připomíná zejména přípravná stadia adopce devatenácti ruských dětí v sedmnácti novozélandských rodinách, které byly postaveny i před zásadní problém nového uspořádání pracovních povinností s cílem co nejúčinněji a nejpřirozeněji komunikovat s adoptovaným dítětem. Přitom není pochyb o tom, že zejména v počátečních fázích adopce je mnohdy zapotřebí odborníků na budování mezilidských vztahů či specialistů v oblasti pedagogiky, práva, sociální práce a psychologie. Transkulturní adopce dětí je nesporně závažným (stejně jako zpravidla úctyhodným) krokem cílícím k vyvážené a harmonické sebeidentifikaci jedince, ke zdravým meziduským vztahům, k osvojení si nových kulturních hodnot, dosažení přiměřeného vzdělání, odstranění případných traumat, schopnosti důstojně čelit případným rasistickým postojům a zejména k aktivnímu přístupu k osvojeným dětem jako suverénní osobnosti obdařené v dospělosti schopností řešit náležitým a obecně přijímaným způsobem výzvy, problémy a úskalí, které život obecně přináší.

Problematika mateřské péče o preadolescentní jihoafrické děti ve věku 10–12 let je dalším z pestré palety témat recenzované práce. Na základě Vygotského sociokulturní teorie akcentující hodnotově kulturní vývoj jedince v přímé reflexi se zkušenostmi reálného sociálního světa dospělých, potvrzuje výzkum osmi desítek jihoafrických matek známou skutečnost, že mateřská péče o děti ve věku 10 až 12 let přináší zcela unikátní zkušenosti spojené s intergeneračním napětím preadolescentů, vnímaným většinou jako období „bouřek a stresu“. Přitom většina dětí v tomto věku je silně citově zranitena, což ponechává prostor pro mateřskou autoritu především v případech, kdy vztah matka-dítě je posilován přátelskými otevřenými vztahy kamarádství. I pro jihoafrickou rodinu ve zvýšené míře platí, že navození takového vztahu je zpravidla silně erodováno i vnějšími sociálně ekonomickými problémy, kterým je rodina různou měrou a intenzitou vystavena.

Další tématicky vyhraněná kapitola se týká nejenom v českém prostředí spíše opomíjené problematiky, a to dopadu socializačně výchovného vlivu rodiny v oblasti náboženské víry. Honkongský příspěvek vychází ze specifík asijského kulturního prostředí a považuje náboženství v podobě religiozity dětí a mládeže z hlediska socializačního a výchovného jako mnohdy účinný hodnotově hluboce ukotvený nástroj prevence depresivních symptomů a emočních stresů, závislosti na návykových látkách, kriminálního jednání, rizikového sexuálního či sebevražedného jednání a tendencí. To platí zejména v případě praktického hodnotového dopadu náboženství v tradičních rodinách pevných partnerských a generačních vazeb; v moderní čínské společnosti s rostoucí rozvodovostí je pak tento etický a hodnotový význam náboženství erodován, stejně jako v nedávné politicky, kulturně či ideologicky bouřlivé historii naší společnosti.

Poslím tématem široce rozkročené problematiky rodičovského výchovného stylu, který recenzovaná kolektivní monografie nabízí, je dopad konzumace alkoholu v těhotenství na

mentální a fyzický vývoj dítěte. Kanadská studie shrnuje dostupné výsledky klinických šetření v této oblasti a připomíná, že první záznamy z této medicínsky a sociálně problémové sféry pocházejí až z konce 19. století, proto se tedy alarmující dopad těchto případů dostal do širšího povědomí odborné a později i laické veřejnosti díky francouzské psychiatrii konce 60. let minulého století. Přitom zřejmě nejničivější dopady alkoholismu rodičů na jejich potomky jsou trvale zaznamenávány v Rusku, kde je také statisticky největší konzumace tvrdého alkoholu na obyvatele (ročně 22,3 litrů). Studie připomíná devastující účinky prenatalního alkoholismu na dítě jak v oblasti intelektuální, mentální a emotivní, tak i v oblasti sociální. Navíc se stále více aktualizují nesmírně společensky nákladné dopady takto postižených jedinců, z čehož rezultuje zvýšená pravděpodobnost poruch chování, nepravidelná školní docházka, drogová závislost, nestandardní formy sexuálního chování, neschopnost opatřit si a udržet stabilní bydlení a zajistit si vlastní existenci trvalým kvalifikovaným zaměstnáním. Je nepochybné, že i tato sociálně závažná oblast sociální patologie vyžaduje poučený a rozhodný přístup ze strany odborníků již tím, že takto handicapovaný jedinec je nejen sám o sobě a pro sebe problémem, ale zatěžuje společnost neschopností být její integrální a přínosnou součástí a nikoli trvalou ekonomickou či dokonce bezpečnostní zátěží.

Tématicky bohatě komponovaná práce badatelů řady zemí a široké palety odborného zaměření nabízí řadu nikoli běžně dostupných poznatků a informací, které svým odborným ukotvením osloví zejména pedagogy; nemenší význam představuje pro oblast sociální pedagogiky, psychologie či teorie a praxe sociální práce. V řadě výzkumných dat a závěrů by čtenář nepochybně uvítal jasnější a jednoznačnější specifické vymezení výzkumných vzorků, které by plastičtěji a zejména pro sociální praxi cíleněji ujasnilo bližší sociální, etnické či dokonce rasové ukotvení respondentů. Platí to zejména pro jihoafrické studie a českému pozornému čtenáři to nikoli náhodou může připomínat často politicky či ideologicky „dobře míněnou“ strategii, která může sice přispívat k jisté „odborné korektnosti“, ovšem za cenu snižování účinnosti již tak nesnadných cest řešení existujících problémů. Platí to zřejmě jak v případě přístupu k multirasové či multietnické jihoafrické nebo kanadské společnosti, tak pro etnicky sociálně problémové skupiny v českém prostředí.

Aleš Sekot

Fakulta sportovních studií Masarykovy univerzity v Brně